

Un paradox politic.
Senatorul Nicolae Titulescu candidează pentru un post de deputat*

de George G. Potra

La 7 decembrie 1937, Nicolae Titulescu s-a hotărât (mai bine zis a împărțit unor colaboratori hotărârea) să candideze în alegerile generale pentru Camera Deputaților.

Nicolae Titulescu își exprimase public, în mai multe rânduri, dorința de a reveni în țară, de a se implica în viața politică internă și de a-și relua activitatea de profesor la Facultatea de Drept din București.

Erau întrunite condițiile pentru ambele opțiuni. Fusese confirmat ca senator de drept și primise din partea Consiliului profesoral al Facultății de Drept asigurările de acordare a unei catedre.

Ceea ce a surprins însă a fost hotărârea lui Nicolae Titulescu de a candida pentru Camera Deputaților.

La prima vedere, ea părea de neînțeles, întrucât Nicolae Titulescu fusese recunoscut ca senator pe viață, avea pe deplin asigurată posibilitatea de a se manifesta public la tribuna parlamentară.

Avem toate motivele să credem că cel care l-a determinat pe Nicolae Titulescu să ia decizia de a candida pentru un post de deputat a fost însuși Iuliu Maniu, după cum avem toate motivele să credem că Nicolae Titulescu a acceptat solicitarea atât pentru rațiuni de politică generală, dar și pentru rațiuni personale, subiective.

Partidul Național Țărănesc asocia o importanță deosebită candidaturii lui Nicolae Titulescu pe listele sale, ceea ce ar fi avut – în speranța sa – un efect pozitiv nu doar pentru rezultatul concret în alegerile din județul unde s-ar fi angajat în competiție, ci și în plan general pentru prestigiul și camera de rezonanță a campaniei electorale a Partidului Național Țărănesc la nivelul întregii țări.

Atât Iuliu Maniu, cât și Nicolae Titulescu înțelegeau să dea o lovitură Partidului Național Liberal. Din rațiuni diferite, dar convergente. Dacă Iuliu Maniu gândea la și acționa pentru răsturnarea guvernării liberale, pentru revenirea național-țărăniștilor la putere, Nicolae Titulescu nu putea uita că guvernul Tătărescu îl eliminase într-un mod ignobil și dorea să răspundă în

---

* Articol publicat în „Historia“, an VIII, nr. 74, februarie 2008, pp. 45–50.

mod specific acestei nedreptăți, gestul fiind mai mult decât o sfidare, o poziționare adversă pe eșichierul politic românesc.

În ceea ce îl privește, Nicolae Titulescu dorea să reintre în viața politică printr-un succes electoral, care ar fi putut avea un ecou răsunător în materie de imagine.

Se pun în mod firesc câteva întrebări:

Procedase Nicolae Titulescu împreună cu național-țărăniștii la o analiză profundă și o evaluare riguroasă a tabloului politic în momentul respectiv, a raportului de forțe, a preferințelor și disponibilităților electoratului?

S-ar putea presupune că nu.

Național-țărăniștii își supraevaluau audiența publică, ignorând faptul că cei ce organizau alegerile păstrau întotdeauna prima șansă. Nicolae Titulescu miza, de fapt, exclusiv, pe aura sa internațională, făcând abstracție de faptul că marea masă a electoratului românesc era preocupată și confruntată cu probleme de politică internă, cu probleme economice și sociale.

De ce Nicolae Titulescu a luat târziu această hotărâre și de ce s-a lansat târziu în campania electorală?

Ambele aceste întrebări rămân fără răspuns.

Că așa a fost sfătuit de Iuliu Maniu sau că nu s-a hotărât el însuși în acest sens rămân simple supoziții.

Oricum ar fi, nu putem să nu remarcăm faptul că s-a greșit.

O campanie blitz, făcută ca om fără de partid, din afara partidului și doar susținut formal de Partidul Național Țărănesc, nu întrunea premisele succesului scontat.

De ce acceptase Nicolae Titulescu să candideze în județul Olt?

Din toate informațiile de care dispunem, putem afirma că nu a fost încântat de o candidatură în acest județ și că, deși a intuit dificultățile pe care le-ar fi întâmpinat în acest cadru și în ciuda reținerilor exprimate categoric, a sfârșit prin a ceda insistențelor lui Iuliu Maniu.

Din unele informații furnizate de Constantin Argetoianu, în *Însemnări zilnice*, deducem că Nicolae Titulescu a solicitat înscrierea pe listele Partidului Național Țărănesc în județul Alba, că a fost refuzat elegant, dar categoric, de Iuliu Maniu, căci era vorba de fief electoral al acestuia, că a acceptat, în ultimă instanță, solicitarea lui Iuliu Maniu și decizia de a candida în județul Olt ca un soi de sacrificiu, nu atât din prietenie față de liderul național-țărănist – și o avea – cât mai ales din adversitatea față de național-liberali, mai bine zis față de guvernarea lui Gheorghe Tătărescu.

De ce a insistat Iuliu Maniu ca Nicolae Titulescu să candideze în județul Olt? E de presupus că Partidul Național Țărănesc (liderul său) a avut în vedere originea olteană a omului politic și diplomatului român, legăturile sale de rudenie în respectiva zonă, prețuirea de care se bucura în rândurile locuitorilor.

Ce nu s-a luat suficient în considerare, cu realism și exactitate, a fost faptul că Partidul Național Țărănesc a ignorat sau subapreciat că Oltul era un fief electoral al Partidului Național Liberal, că Partidul Național Țărănesc nu avea acolo o structură de partid amplă și bine organizată, că Nicolae Titulescu era cea mai importantă personalitate românească pe scena internațională, dar că în politica internă el figura ca un mare absent, că acesteia îi cunoștea, în mare, problemele, dar nu îi cunoștea dedesubturile, jocurile de culise ș.a. Ce nu s-a luat în considerare, dintru început, a fost faptul că în campania electorală Partidul Național Țărănesc nu putea oferi lui Nicolae Titulescu o structură de sprijin bine articulată, mijloacele de propagandă, sprijinite pe relații statornice și fondurile necesare. S-a ignorat faptul că Nicolae Titulescu nu avea experiența campaniilor electorale din țară, aproape nimeni n-a gândit la faptul că această campanie se desfășura într-o lună de iarnă, că starea de sănătate precară și temerea de boală îl blocau pe conaționalul nostru, obișnuit cu marile forumuri internaționale, dar străin coclaurilor comunelor și satelor oltene.

Din rațiuni mai sus evocate și poate și din altele, Nicolae Titulescu nu s-a angajat în luptă personal și direct, lăsând pe seama unor prieteni și colaboratori, care veneau însă din zona diplomației internaționale și care nu erau originari din Olt, și a unor mijloace de propagandă, care nu erau proprii societății românești de la acea vreme, desfășurarea campaniei sale electorale, care, de înțeles, așa fiind, nu se putea încheia cu un succes.

Acceptarea candidaturii pe listele Partidului Național Țărănesc a determinat o adâncă satisfacție în rândul liderilor, membrilor și presei acestui partid, dar și o reacție violentă din partea partidelor și formațiunilor adverse.

Furia liberalilor, gogiștilor, cuziștilor și vaidiștilor ș.a. avea să se reverse oarbă asupra lui Nicolae Titulescu, acoperindu-l pe acesta cu un torent de reproșuri, acuze și injurii.

Nu puține ziare neutre sau favorabile fostului ministru de Externe remarcau faptul că – în modul cel mai absurd – asemenea cercuri contestau lui Nicolae Titulescu dreptul elementar de a intra (reintră) în viața politică românească. S-au încercat diverse tertipuri pentru scoaterea lui Nicolae Titulescu de pe listele electorale. Legalitatea candidaturii sale fiind însă în afară de orice discuție, Comisia Centrală Electorală a respins contestațiile

împotriva candidaturii lui Nicolae Titulescu, în baza art. 54 din Legea electorală, care prevedea că o listă o dată primită este definitiv primită.

În organizarea și desfășurarea campaniei sale electorale de la Olt au reieșit mai multe neajunsuri generate de evaluări și percepții greșite, de neadecvări și comodități.

S-a dovedit că Nicolae Titulescu nu avea experiența campaniilor electorale de alegeri din România (mesaj, mijloace și forme de expresie).

Nu a pornit în campanie cu gândul să o piardă. Era prea orgolios și prudent ca să se angajeze într-o competiție cu perspectiva de a o pierde. Dar nici nu se poate spune că s-a angajat în campanie cu toată inteligența și forța sa acțională pentru a o câștiga.

E greu de spus de ce așa și nu altfel. Se poate afirma că au concurat la o asemenea atitudine vârsta, boala, ruperea de realitățile spațiului românesc, faptul că nu era o campanie pentru sine, ci prin sine pentru prieteni, că nu o făcea cu toată inima, cedând de fapt la cerere și la insistență.

S-a angajat târziu în campanie, cu doar zece zile înainte de data propriu-zisă a alegerilor.

Colaboratorii la care Nicolae Titulescu a apelat au fost puțin numeroși, insuficienți și neadecvați pentru acoperirea județului.

Indiscutabil, cercul prietenilor lui Nicolae Titulescu s-a restrâns după 29 august 1936.

În campania electorală, posibilitățile lui Nicolae Titulescu de a-și alege suporteri activi au fost limitate și, mai rău decât atât, selecțiile au fost cel puțin neinspirate.

Grav este faptul că aceștia nu cunoșteau viața politică internă, în general, și lumea satelor, în particular, că nu aveau experiența unor campanii electorale, că nu cunoșteau tactici și proceduri proprii alegerilor; prietenii lui Nicolae Titulescu s-au limitat uneori la calitatea de observatori și comentatori.

Pe cine a trimis Nicolae Titulescu la Olt? Doi diplomați de excepție, pe Savel Rădulescu și pe Constantin Vișoianu, și pe nepotul său, colonelul Sergiu (Gigi) Nenișor. Obișnuți cu aerul capitalelor occidentale, al saloanelor diplomatice și al marilor conferințe internaționale, ei s-au dovedit incapabili să se adreseze oamenilor de rând, să le spună vorbe simple, să le răspundă întrebărilor și apelurilor în puține și credibile cuvinte, ocolind orice ambiguități politico-diplomatice.

La fața locului, li s-au adăugat câteva rude și câțiva fruntași național-țărăniști din județul Olt.

În zilele imediat următoare datei de 7 decembrie 1937, Catherine Titulescu – pusă imediat la curent de soțul ei în legătură cu decizia politică

adoptată – s-a angajat cu ardoarea în susținerea morală și fizică a soțului ei, inclusiv a asigurării gradului de confort la care Nicolae Titulescu ținea și la care nu putea renunța. Din *Însemnările zilnice* ale lui Constantin Argetoianu reiese clar că Nicolae Titulescu vroia să viziteze neapărat comuna Titulești, să facă din „Castelul“ de la Titulești un adevărat cartier general al campaniei sale electorale și că, din spatele frontului, Catherine Titulescu funcționa ca un șef de stat major, lansând și verificând telefonic dispoziții după dispoziții.

Formele de propagandă electorală – afișe și imprimarea discursului pe plăci de patefon – la care a recurs Nicolae Titulescu nu aveau legătură cu obișnuințele românești; considerate de unii niște extravagante, asemenea forme nu au constituit vehicule eficiente pentru mesajele politice ale candidatului.

Afișul electoral a fost o producție parțial nereușită. Mesajul politic nu a avut adecvarea cerută de spațiul geografic și componența electoratului; portretul lui Nicolae Titulescu fixează un om bătrân, suferind, nu are lumina unui conducător și forța unui învingător.

Discursul titulescian pentru alegeri nu a avut altitudinea demersului care îl făcuse celebru la tribuna parlamentară și la tribuna internațională; el nu a avut forța și impactul limbajului direct, simplu; el nu a răspuns la obiect durerilor și așteptării mării mase a alegătorilor, preponderent sătească.

Nu ne vom refuza totuși două întrebări: A fost concepută imprimarea acestui discurs pe plăci de patefon ca o modalitate de a suplini absența fizică a lui Nicolae Titulescu în campania electorală sau ca o modalitate complementară de a-i multiplica mesajul adresat electoratului oltean? Decizia de a imprima un asemenea discurs pe plăci de patefon a fost adoptată abia după ce a renunțat la intenția de a mai fi prezent fizic în campania electorală de la Olt? Oricum, hotărârea a fost luată târziu și, oricât de rapid ar fi fost finalizată, glasul lui Titulescu avea să fie auzit târziu și straniu din pâlniile gramofonelor prin satele bântuite de două automobile, gestionate se pare, potrivit unor surse, de Lucreția (Creți, Cretzi) Pancu, sora Catherinei Titulescu.

Nu am putut asculta discul cu discursul înregistrat de Nicolae Titulescu pentru această campanie, dar am cunoscut textul în forma adusă la cunoștința opiniei publice prin unele ziare centrale. Am găsit, de asemenea, în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe un text aparținând lui Nicolae Titulescu pentru aceeași campanie electorală, fără precizări dacă acesta era o formă definitivă sau o variantă a lui și dacă a fost citit la adunări electorale din Slatina sau/și din alte localități ale județului.

Nicolae Titulescu nu a prospectat zona nici direct, nici prin apropiați (dispersia localităților sătești, drumuri de acces, mijloace de comunicație,

opțiunile sau disponibilitățile politice ale alegătorilor, potențiale locuri de întâlnire), campania fiind, într-o oarecare măsură, o improvizație.

Nicolae Titulescu a fost profund dezamăgit de lipsa de sprijin în campania electorală din decembrie 1937. La sfârșitul lui ianuarie 1938, nota: „Am telegrafiat lui Savel [Rădulescu] că nu mai vreau să iau parte la alegeri, rămânând senator de drept“.

În ciuda informațiilor care au circulat în acele zile privind proiectele viitorului său turneu electoral, Nicolae Titulescu nu a reușit să ia contact direct în județul Olt cu alegătorii săi.

O asemenea situație este explicată și prezentată diferit de unele ziare și personalități.

Savel Rădulescu, cel mai apropiat colaborator al său, nota categoric, la 18 decembrie 1937: „Dl Tit[ulescu] a renunțat de a veni de acum câteva zile. Bolnav.“

Unii observatori și comentatori relevau în presă – așa cum am identificat în „Porunca Vremii“ – că hotărârea lui Nicolae Titulescu părea să aibă legătură cu poziția ostilă a Partidului Total pentru Țară la reacțiile acestuia față de articolul *Eu și Garda de Fier* și declarațiile complementare ale fostului ministru de Externe român.

Afirmând hotărârea mișcării legionare, în cazul victoriei în alegeri, de a alinia România alături de Germania hitleristă și Italia mussoliniană, Corneliu Zelea Codreanu, conducătorul legionar, reafirma, la 29 noiembrie 1937, în termeni extrem de sumbri adversitatea ireductibilă a mișcării legionare față de Nicolae Titulescu: „Tinerimea română legionară [...], pe orice listă va fi să apară d. Titulescu, peste orice pact, îl va combate cu violența cea mai mare. // Întreaga tinerime se va opune din toate puterile la reintrarea acestui om în politica internă a țării. // Cu d. Titulescu nu putem încheia decât un pact de agresiune.“

Dincolo de afirmațiile mai sus menționate, rămâne realitatea că Nicolae Titulescu nu a participat efectiv la campania electorală, nu s-a întâlnit cu alegătorii, nu a avut posibilitatea să-și transmită direct un mesaj și să exploateze în beneficiul campaniei sale autoritatea numelui său și a prestigiului său pe scena internațională.

Incontestabil, absența fizică a lui Nicolae Titulescu în campania electorală avea să aibă repercusiuni asupra rezultatelor. Dacă ar fi fost prezent, dacă ar fi avut contacte directe cu alegătorii, chiar dacă discursul său nu avea adecvarea cerută de problemele momentului politic și de mediul electoral, se poate presupune că numărul voturilor favorabile ar fi fost mai mare și s-ar fi putut califica pe primul loc.

Ziua de vot a fost urmărită la Slatina, după câte se pare, de toți membrii echipei angajate în campania electorală pro Titulescu. Iată ce nota Savel Rădulescu: „Dimineață la 6 la secția de vot Școala de meserii. Tremurat afară de frig. Intrat la 7 cu magistratul – președintele secției Pantelimonescu [?]. (Roșiori de Vede). [...] Magistratul extrem de scrupulos și f[oaarte] integru. // Dejunat la Puiu Protopopescu. Stat și la despuirea scrutinului până noaptea 12. La Ilie Ionescu, reuniune. La început, rezultate proaste. La urmă, rezultatul de la Urși și Gura Boului extrem de bine ameliorat și schimbat situația. Procent 20,5%. Luat locul de deputat. Culcat la 4 dim[ineața]. 23 ore de nesomn.“

Rezultatele alegerilor comunicate la 21 decembrie 1937 de Biroul județean Olt consemnau victoria lui Alexandru Alimăneșteanu, candidatul Partidului Național Liberal; Nicolae Titulescu, candidatul Partidului Național Țărănesc, s-a plasat pe locul al doilea. Din 42.760 alegători (din care au votat 32.706, fiind anulate 468 voturi), Nicolae Titulescu obține 6 595 voturi. În cele două secții de votare de la Slatina, Nicolae Titulescu obține 330 și, respectiv, 518 voturi; Deleni – 224; Câmpu Mare – 383; Urși – 703; Gura Boului (plasa Spineni) – 712; Spineni – 467; Negreni – 372; Buzești – 345; Perieți – 437; Izvoarele – 336; Drăgănești – 464; Radomirești – 456; Sprâncenata – 291; Titulești – 557.

Câștigarea unui loc de deputat – pe care l-a cedat prompt, așa cum se convenise dintru început, lui Dumitru Căpățâneanu, aflat pe poziția a doua a listei Partidului Național Țărănesc – a fost pentru Nicolae Titulescu un succes minor.

Chiar înainte de a se da publicității cifrele oficiale, Nicolae Titulescu s-a aplecat cu profundă îngrijorare asupra datelor preliminare, ce indicau ascensiunea formațiunilor de dreapta și de extrema dreaptă, care aveau să obțină în cele din urmă aproape 25% din totalul voturilor.

Nu era greu de bănuț ce va urma.

Nicolae Titulescu n-a mai așteptat hotărârea lui Carol al II-lea de a încredința lui Octavian Goga, copreședinte al Partidului Național Creștin, formarea guvernului. A intuit corect că guvernul Goga-Cuza avea să fie antecamera dictaturii regale; evoluțiile ulterioare i-au confirmat dramatic previziunile.

La 27 decembrie 1937, Nicolae Titulescu a părăsit însă precipitat teritoriul României fără a bănuț că era ultima dată când avusese prilejul să mai pună piciorul pe pământul natal.

Care a fost motivul real și imediat care l-a făcut pe Nicolae Titulescu să părăsească precipitat teritoriul țării și de ce anume el n-a mai revenit, în

1938 și 1939, pentru a participa la viața parlamentară la care îi dădeau dreptul calitatea de senator pe viață?

Nu credem că problemele de sănătate sunt cele care au determinat plecarea intempestivă a lui Nicolae Titulescu din țară. Avem motive să credem că era vorba de o „boală diplomatică“. Că nu au fost probleme serioase de sănătate, și cu atât mai puțin grave, este dovedit și de faptul că Nicolae Titulescu pleacă din București pe 27 decembrie, ajunge la Viena pe 28 decembrie, în timpul vacanței de iarnă, că rămâne acolo un timp foarte scurt, până pe 29 decembrie – care exclude o investigație complexă și cu atât mai puțin o internare – și că pleacă la Saint-Moritz, unde întâmpină Anul Nou. Nu dispunem de motivele precise ale plecării sale din țară. Dar le putem bănui. Ele sunt politice. Atmosfera de ostilitate era evidentă. Devenea de-a dreptul sufocantă. Amenințările veneau din mai multe direcții și erau mai categorice ca oricând. Temerea de asasinat nu era o invenție, atâta timp cât pericolul unui asasinat pus la cale de Garda de Fier era previzibil. Cât privește întrebările privind anii 1938 și 1939, răspunsul îl găsim în evoluțiile interne – care însemnau îndepărtarea de democrație, drumul implacabil spre un regim dictatorial – și în evoluțiile internaționale – abandonul, pas cu pas, al principiilor de drept internațional, poziția tot mai agresivă a statelor totalitare, slăbiciunea marilor democrații occidentale, înclinarea lor spre conciliatorism. Nicolae Titulescu nu își mai găsea locul într-o asemenea lume. Nu este vorba de o îndepărtare voluntară a lui Nicolae Titulescu din viața politică, ci de imposibilitatea acestuia de a-și mai afla puțința de manifestare pe scena politică românească și la tribuna internațională.

Dezamăgirea încercată cu ocazia vizitei întreprinse în țară, și, mai ales, probabil, insatisfacția de a fi văzut că Regele Carol al II-lea adusese la putere un guvern Goga-Cuza – ignorând rezultatele alegerilor și batjocorind prevederile constituționale –, accentuată de părăsirea Partidului Național Țărănesc de unii lideri, l-au determinat pe Nicolae Titulescu să ceară, la 31 decembrie 1937, înscrierea în rândurile acestuia.

Ce semnificație se poate atribui gestului lui Nicolae Titulescu?!

Este neîndoielnic că Nicolae Titulescu a dorit să-și exprime public și relevant dezamăgirea față de orientarea și prestația majorității partidelor și formațiunilor politice, pe de o parte, acordul cu linia politică a Partidului Național Țărănesc, apărător al unor opțiuni și valori democratice și naționale, adversar hotărât al tendințelor dictatoriale ale lui Carol al II-lea, pe de altă parte.

La fel de neîndoielnic ni se pare faptul că Nicolae Titulescu a dorit ca prin acest gest să dea indirect o palmă Partidului Național Liberal, mai ales guvernului Tătărescu, să dezavueze în fața opiniei publice românești, și nu

numai, cu întreaga sa autoritate și experiență de personalitate politică de talie internațională care înțelegea că-i sancționeze toate compromisurile și eșecurile sale.

Iuliu Maniu a acceptat cu deosebită satisfacție gestul lui Nicolae Titulescu. Chiar dacă Nicolae Titulescu nu s-a angajat într-o politică militantă – și nici n-o putea face în exilul său care n-a mai putut fi întrerupt – gestul său, atâta cât s-a putut, a arătat și și-a demonstrat întreaga sa greutate în evoluția și destinul partidului, până când unii l-au considerat contraproductiv sau alții l-au uitat pur și simplu.